

**КОРУПЦИОНЕН МОНИТОРИНГ НА
*КОАЛИЦИЯ 2000***

Юли 2003 г.



I. МЕТОДОЛОГИЯ

Извадка: Всички изследвания, включени в настоящата разработка се основават на случайна двустепенна гнездова извадка. Генерална съвкупност: населението на страната над 18 год. Обем на извадката:

	Период на полевата работа	Размер на извадката
1.	Февруари 1999 г.	1143
2.	Април 1999 г.	1122
3.	Септември 1999 г.	1110
4.	Януари 2000 г.	1144
5.	Април 2000 г.	1161
6.	Септември 2000 г.	1158
7.	Януари 2001 г.	1037
8.	Октомври 2001 г.	971
9.	Януари 2002	1148
10.	Май 2002 г.	1170
11.	Октомври 2002 г.	1079
12.	Януари 2003 г.	1107
13.	Май 2003 г.	1077
14.	Юли 2003 г.	1057

Метод на регистрация: персонално стандартизирано интервю.

Полева работа: 24.06.2003г. - 04.07.2003г.

II. РЕЗУЛТАТИ

1. ОБЩЕСТВЕНА ЗНАЧИМОСТ НА КОРУПЦИЯТА

Проблемите, определяни от населението като най-сериозни, през последните години остават едни и същи. *Безработицата, ниските доходи, бедността* са неизменна част от живота на българина и се възприемат като основни проблеми на настоящето в България. Непосредствено след тях *корупцията* е идентифицирана като значим негативен обществен феномен. Само за 2 месеца, значението му сред населението нараства с 4 пункта, отбелязвайки най-висок скок и достигайки най-високи стойности след октомври 2002 г. (Графика 1)

Сред обществото започват да нарастват опасенията за наличие на политическа нестабилност. Дали това са оценки в резултат от емоционална реакция по повод настоящите политически събития в държавата или начало на тенденция, при която нараства чувствителността на обществото към този въпрос, предстои да бъде установено.

Трябва да се отбележи, че обществените оценки за престъпността като цяло отбелязват движение в обратна посока – значимостта ѝ като обществен проблем намалява с 4 пункта.

Най-общо, картината на основните проблеми пред българското общество се запазва почти непроменена спрямо май 2003 г.

Графика 1.

Относителна важност на проблемите на обществото (юли 2003, %)



База: Всички респонденти (N=1057)

Оценките на населението за важността на проблема корупция, изглеждат стабилни на фона на динамиката на отразяване на темата в медийното пространство. Оказва се, че тези две величини не са пряко обуславящи се, което говори за други по-силно действащи фактори върху формиране на представите и оценките на населението. (Графика 2)

Графика 2.

Динамиката на медийното отразяване на корупцията и оценки за относителната обществена значимост на корупцията като социален проблем



Хората с по-високо финансово и социално положение по-често възприемат корупцията като проблем с особена важност. Това предполага, че те вероятно в по-голяма степен се сблъскват с корупционни прояви и практики. (Приложение 3, Таблица 1).

2. РАВНИЩЕ НА КОРУПЦИЯ

Когато се говори за равнище на корупция е важно да се прави разграничение между случаите, в които е било поискано или предложено пряко или косвено “нещо” било от страна на служителя, било от страна на гражданите и броя на действително осъществените корупционни сделки. Разликата между т.нар. ”реална” и “потенциална” корупция е съществена, защото независимо дали ще се стигне до осъществяване на корупционен акт, самата “корупционна оферта” е част от механизма, който възпроизвежда корупцията.

Равнището на реалната корупция се измерва чрез средномесечната честота на корупционните действия, в които гражданите съобщават, че са участвали. Потенциалната корупция се свързва с общия брой на случаите, при които върху тях е бил оказван корупционен натиск (искане на “нещо” от страна на съответния служител).

РЕАЛНА КОРУПЦИЯ

Въпреки, че не може да бъде измерен с абсолютна точност, реалният брой на корупционните действия през последния месец кореспондира пряко с равнището на личното участие на респондентите в различни форми на корупционно поведение. Индикаторът измерващ това участие е индексът “Корупционни действия”.

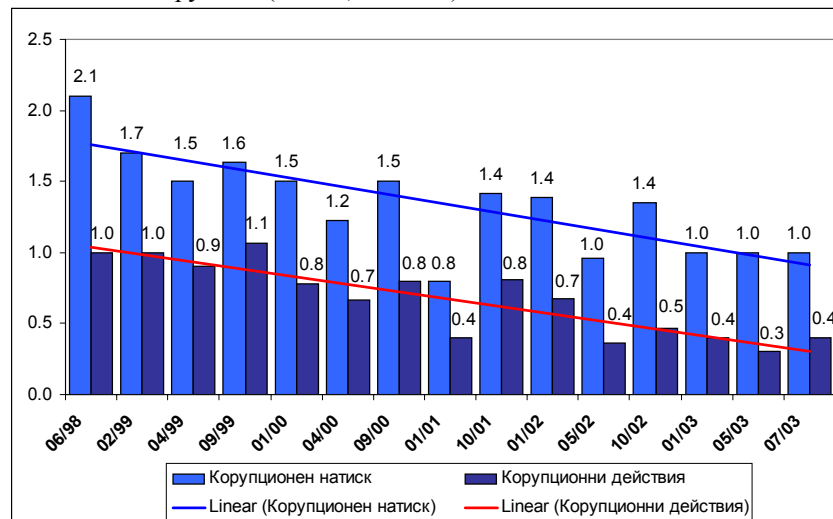
Предвид спецификата на информацията, която този индекс обобщава, както и чувствителността на населението към въпроси, отнасящи се до разкриване на подобни действия, традиционно стойностите на този индикатор са най-ниски в сравнение с останалите измерители на корупцията.

Стойностите на индекса “Корупционни действия” от началото на 2003 г. могат да бъдат определени като сравнително стабилни и то на едно ниско ниво в перспективата на целия период на мониторинг на корупцията. (Графика 3)

Реално обаче, средният брой на гражданите, които са участвали в корупционни действия през последния месец е нараснал с повече от 12 хиляди и докато през май 2003 г. е бил около 87 770, то два месеца по-късно достига - 99 840¹ (1,56% от пълнолетното население на страната), т.е. средномесечно са се осъществявали най-малко 99 840 реални корупционни сделки.

Графика 3.

Равнище на корупция (min=0, max=10)



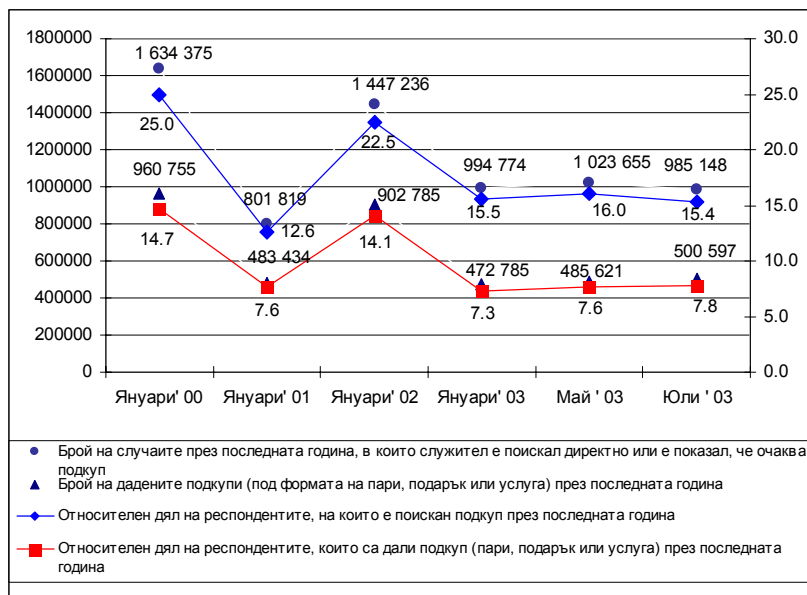
База: Всички респонденти

От началото на тази година се забелязва значително намаляване дела на случаите на *корупционния натиск* (случаите, в които служител е поискал директно или показал, че очаква подкуп). Обратно на тази тенденция, случаите на *корупционни действия* (дадените подкупи под формата на пари, подаръци или услуги) нарастват, приемайки стойности най-високи от началото на 2003 г. (Графика 4)

¹ Тази оценка се базира на данните от преброяването на населението (март 2001г.), на основата на което общият брой на населението над 18 г. е 6 417 869, а 1% от извадката съответства на 64 180 души

Графика 4.

Средногодишен брой на инициираните и осъществени корупционни сделки



Болшинството от реализираните корупционни сделки възлизат на обща стойност до 250 лв. Подобно на бизнес-средите, при които се забелязва тенденция към отказ да се плащат големи суми, към юли 2003 г. липсват граждани, които през последните 3 месеца са “плащали” над 1000 лв. за получаване на услуги. (Приложение 3, Таблица 2)

За сметка на това обаче, от началото на 2003 г. се забелязва възходяща тенденция към нарастване на случаите, в които се плащат средно големи подкупи – между 251 и 1000 лв.

ПОТЕНЦИАЛНА КОРУПЦИЯ

Натискът, който служители от обществената сфера пряко или косвено оказват върху гражданите за получаване на пари, подаръци или услуги се характеризира с трайна стабилност от началото на 2003 г. (Графика 3)

Продължилото повече от половин година стабилно състояние на размера на потенциалната корупция, води до предположението, че може би е достигнат своеобразен минимум, преминаването под който би бил показателен за предприети по-сериозни мерки за ограничаване на корупционните инициативи.

КОРУПЦИОНЕН НАТИСК ПО ПРОФЕСИОНАЛНИ ГРУПИ

Въпреки стабилността на обобщаващия показател (индекса “Корупционен натиск”), динамика се наблюдава и тя се отнася най-вече до разместване в позициите на професионалните групи, оказващи натиск върху населението. (Приложение 3, Таблица 3)

Най-значителни са промените в сферата на висшето образование. Спрямо предходното изследване, дялът на хората, които заявяват, че преподаватели в университети, пряко или косвено, са заявявали (показвали), че очакват да получат пари, подарък или услуга, е

нараснал двойно. Това значително покачване на негативните оценки извежда тази професионална група на първо място сред всички останали групи служители. Наред с това, нараства делът и на гражданите, върху които е бил оказан корупционен натиск и от *служители в университети*.

За разлика от оценките за *митническите служители*, които почти не са променени, при по-голяма част от другите професионални групи, оценките на населението са динамични. Именно тези промени диктуват и настоящото разместване в общата картина спрямо изследването от май 2003 г.

Гражданите, контактували с представители на съдебната власт, определят *служителите, заемащи длъжности в администрацията* като по-инициативни в корупционните действия в сравнение с магистратите – *съдии, прокурори и следователи*. Общественият натиск и медийното осветляване на темата вероятно са повлияли върху поведението на представителите на съдебната власт. Корупционният натиск намалява при всички групи за сравнително краткия период между двете изследвания. Дори *адвокатите*, които бяха професионалната група, оказваща най-голям натиск върху гражданите в изследването през май 2003 г., сега се поставят от населението в по-благоприятна позиция.

Нарастване на броя на регистрираните случаи на корупционни инициативи се наблюдава при *полицейските служители, служителите в министерства, лекарите и бизнесмените*.

ЕФЕКТИВНОСТ НА ДЕЙСТВИЯТА НА ПРАВИТЕЛСТВОТО

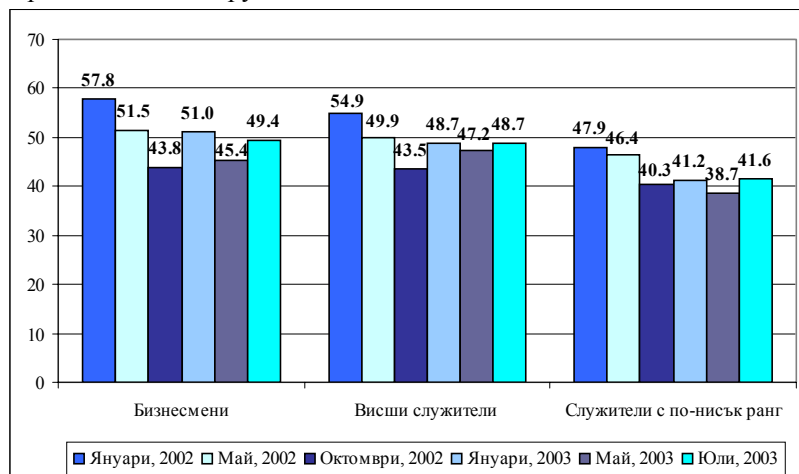
Оценките на населението по отношение действията на правителството за ограничаване на корупцията се характеризират с нестабилност. Ако само преди два месеца бе декларирано по-позитивно отношение към действията, насочени към бизнеса и служителите с по-нисък ранг, то през юли 2003 г. оценките отново стават по-негативни. Трябва да се има предвид, че един от факторите за формиране на тези оценки е реалният сблъсък на хората с корупционни практики. При нарастване на средния брой корупционни сделки е разбираемо повишаването на недоверието към възможностите на правителството да ограничи корупцията.

По-големият дял на хората, платили неофициално суми в малки размери (до 250 лв.), насочват отново вниманието към “малката корупция” и служителите от по-ниските нива, което води и до увеличаване на негативните оценки по отношение на дейността на правителството в тази насока. (*Графика 5*)

В най-значителна степен правителството губи от доверието на гражданите по отношение на действията за ограничаване на корупцията сред бизнесмените.

Графика 5.

Оценки за ефективността на действията на правителството за ограничаване на корупцията *



* Относителен дял на отговорите "Правителството не прави нищо"

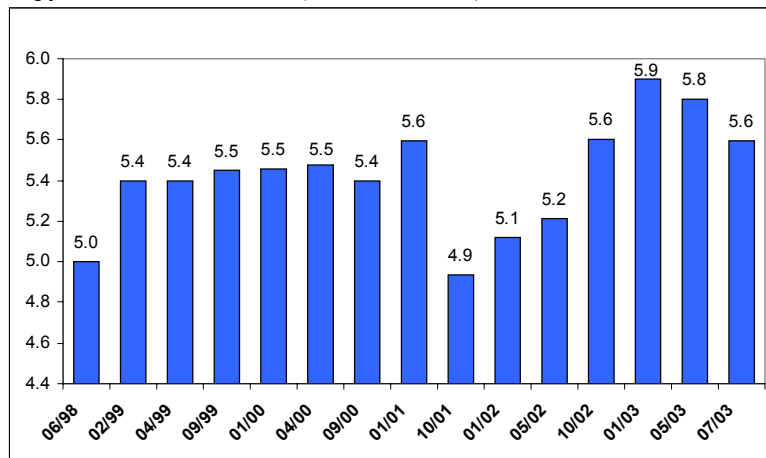
3. ОЧАКВАНИЯ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА ПРОБЛЕМА КОРУПЦИЯ

Въпреки, че на практика, средният брой осъществени корупционни сделки е нараснал и като цяло се е увеличил негативизмът по отношение действията на правителството, то населението като цяло декларира по-голям оптимизъм за възможностите на обществото да се справи с корупцията. (Графика 6)

Ако въпреки нарасналите корупционни действия в държавата, все пак сред българите се оформят нови оптимистични настроения, то това е показателно, че след период на безверие, обществото очаква и съзира промени в публичното и политическо пространство в страната, които биха могли да окажат положително влияние върху ограничаване на корупционните практики.

Графика 6.

Корупционни очаквания (min=0 max=10)



База: Всички респонденти

3. РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

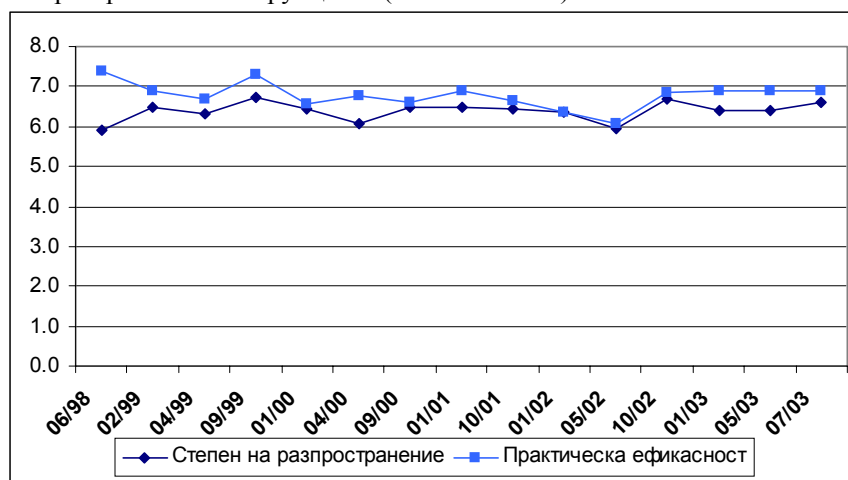
СТЕПЕН НА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯ

В представите на обществото за степента на разпространение на корупцията се наблюдава известна цикличност – най-ниските стойности обикновено са регистрирани през летните месеци, когато политическият живот до голяма степен замира. Съпътстващите го проблеми, между които е и корупцията, биват изместени от други теми в съзнанието на хората. (Графика 7)

За разлика от други години, през тази корупцията запазва актуалността си в контекста на промените в правителството и натрупаните негативи по отношение на провежданата от него политика. Настоящото изследване регистрира една от най-високите стойности на индекса, отразяващ представите за степента на разпространение на корупцията.

Графика 7.

Разпространение на корупцията (min=0 max=10)



База: Всички респонденти

ПРАКТИЧЕСКА ЕФИКАСНОСТ НА КОРУПЦИЯТА

За разлика от оценките за разпространение на корупцията, при тези за практическата ѝ ефикасност се наблюдава ясна тенденция – от октомври 2002 г. те се задържат непроменени около най-високото равнище за изследвания период. (Графика 7).

Тази липса на промяна е обезпокоителна, защото показва, че корупцията освен ефективен начин за решаване на проблеми, продължава да се възприема и като “нормална”, макар и неофициална практика на взаимодействие между гражданите и обществените служители.

“Привикването” към корупцията – било като говорене за проблема, било като очаквано действие, съпътстващо административните услуги – е опасен феномен, който заплашва да провали досегашните опити за борба с нея.

Независимо от медийното внимание по темата, все още няма ефективни механизми за своевременно наказване на корумпирани обществени служители. Наред с това, продължава да доминира представата, че неформалните плащания успешно “уреждат” появили се проблеми. Това са основите фактори, които поддържат образа на

корупцията като не съвсем законна, но много удобна и ефикасна практика, която продължава да бъде толерирана.

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА ПО ПРОФЕСИОНАЛНИ ГРУПИ

Въпреки спада в оценките за разпространение на корупцията по професионални групи през януари и май 2003 г., цялостният поглед върху данните от мониторинга показва, че от октомври 2002 г. до момента са регистрирани най-високите стойности за разпространението на корупцията. (*Приложение 3, Таблица 5*)

При настоящето изследване се наблюдава покачване на оценките за повечето професионални групи с изключение на *адвокатите, народните представители и политиците, бизнесмените, журналистите и учителите.*

Сред останалите групи по-значимо е повишаването на стойностите за: *полицейските и данъчни служители, лекарите и преподавателите и служители в университетите.*

Митническите служители, представителите на съдебната система и служителите в полицията продължават да водят класацията. Към тях се прибавят *народните представители и министрите.* Заслужава да се отбележи факта, че през юли 2003 г. са регистрирани едни от най-високите стойности от началото на мониторинга за *полицейските служители, преподавателите в университетите и министрите* (*Приложение 3, Таблица 5*).

Проследяването на по-дългосрочната тенденция показва, че някои от професионалните групи имат вече изграден образ на “силно корумпирани”, за разлика от други, които в действителност оказват значителен корупционен натиск. Към първите се числят *политиците, министрите и народните представители,* с които гражданите контактуват рядко и на практика в много малко от случаите е регистриран реален корупционен натиск. Представата за тях като корумпирани обаче, в голяма степен остава традиционно висока.

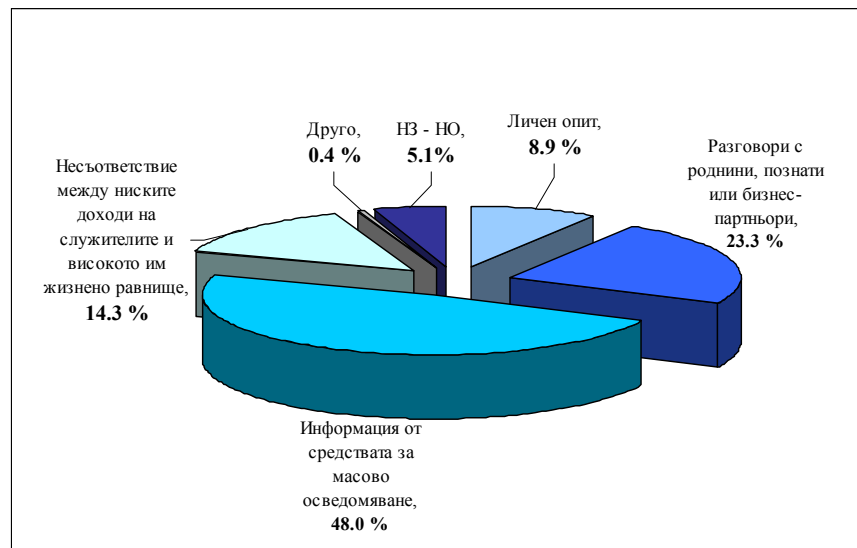
Подобна е и ситуацията при представителите на съдебната власт – *съдии, прокурори и следователи.* Наред с дискутирането на съдебните реформи, широко медийно отразяване намира и темата за подкупността на магистратите и служителите в съдебната система. В действителност обаче, единствено образът на *адвокатите* са припокрива с реалния корупционен натиск, който оказват върху гражданите. При останалите, обвързани със съдопроизводството служители, е регистриран много по-малък натиск върху контактувалите с тях граждани, отколкото е представата на обществото за разпространението на корупцията сред тях (*Приложение 3, Таблицы 3 и 5*).

За разлика от тях, преподавателите и служителите в университети и лекарите все още запазват образа си на представители на хуманни професии и хора с висок морал, въпреки регистрираните много високи стойности на оказван корупционен натиск върху гражданите.

До голяма степен подобно разминаване се дължи на отразяването и коментирането на темата “корупция” в средствата за масово осведомяване. Все още 48% от хората формират мнението си на базата на информация, получена от медиите. Друг основен източник са разговорите с близки и бизнес-партньори, следвани от наблюдението на несъответствие между ниските доходи на служителите и високото им жизнено равнище. Личният опит играе твърде малка роля за изграждане на представите на респондентите – едва 8.9% се позовават на него (Графика 8).

Графика 8.

Относителен дял на факторите, оказващи влияние върху формиране на оценките за разпространение на корупцията



База: Всички респонденти

ИНСТИТУЦИОНАЛНО РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

При всички видове институции се наблюдава покачване на оценките за разпространение на корупцията, с изключение на Президентството, Агенцията за приватизация и Министерството на вътрешните работи.

Сред останалите по-значимо е покачването при митниците, прокуратурата и следствието. (Таблица 1)

Таблица 1.

“Според Вас, до каква степен е разпространена корупцията в следните институции”

(Интервюираните са посочвали до пет отговора за “Общо разпространение” и до три отговора за “Министерства и държавни агенции” и “Съдебна система”, поради което сборът от процентите надвишава 100.)

	Май 2002	Октомври 2002	Януари 2003	Май 2003	Юли 2003
Общо разпространение					
В митниците. Сред митническите служители.	33,2	30,4	53,3	50,0	54,1
В съда. В съдебната система. В правосъдието. Сред адвокатите.	23,5	28,5	48,2	42,9	45,3
В системата на МВР (в т.ч. в КАТ, в следствието)	20,6	19,9	28,6	30,6	30,9
В системата на здравеопазването. В медицината. В НЗОК. В ТЕЛК.	25,6	20,6	27,3	27,6	30,9
Във висшите етажи на властта (в парламента, в президентството, в правителството). Сред политическия елит.	24,1	30,3	24,7* 23,1** 1,3***	27,6* 27,5** 2,5***	28,5* 28,2** 1,7***
Министерства и държавни агенции					
Министерство на правосъдието	15,0	18,1	33,5	31,0	32,1
Агенция “Митници”	12,6	10,9	31,2	31,2	31,5
Във всички министерства и държавни агенции	-	-	19,6	21,8	24,6
Агенция за приватизация	22,0	22,5	27,2	24,7	21,8
Министерство на вътрешните работи	16,2	15,3	18,4	19,0	18,5
Съдебна система					
Във всички сфери на съдебната система	3,5	5,4	33,5	34,4	33,3
Съд, съдопроизводство.	29,1	32,1	27,5	29,1	32,5
Прокуратура	26,2	32,0	26,2	25,3	30,0
Адвокати, нотариуси	15,3	16,2	24,9*** * 7,4**** *	21,8*** * 8,0**** *	22,5** ** 7,4**** **
Следствие	15,7	15,7	18,4	17,6	21,5

* Разпространение на корупцията в правителство/ сред министрите/ сред зам. министрите;

** Разпространение на корупцията в Народното събрание/ сред народните представители;

*** Разпространение на корупцията в президентство/ сред служители в президентството;

**** Разпространение на корупцията сред адвокатите;

***** Разпространение на корупцията сред нотариусите.

ФАКТОРИ ЗА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

Традиционно определян като основен фактор за разпространение на корупцията, *стремежът към бързо забогатяване на "властимащите"* бележи и най-високите си стойности от началото на мониторинга в настоящето изследване (Таблица 2). От октомври 2002 г. се наблюдава тенденция към засилване на критиките към управляващите и възприемането им като подкупни и стремящи се към *облагодетелстване от служебното им положение*.

Таблица 2.

Относителен дял на основните фактори, влияещи върху разпространението на корупцията в страната (%)

	Апр. '99	Септ. '99	Ян. '00	Апр. '00	Септ. '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03	Юли '03
Стремежът към бързо забогатяване на тези, които са на власт	52,9	54,8	57,0	33,6	57,8	60,8	59,2	58,6	58,6	58,4	60,3	58,5	61,7
Несъвършеното законодателство	38,8	37,8	35,1	13,6	40,5	39,1	38,0	43,0	39,7	39,2	34,9	38,0	40,9
Неефективността на съдебната система	19,6	27,5	24,7	11,8	22,2	27,2	28,5	32,3	31,2	38,0	31,2	34,1	37,1
Липсата на строг административен контрол	36,4	33,8	30,8	-	32,3	31,8	35,2	34,5	38,9	34,5	32,3	31,2	33,7
Преплитане на служебните задължения с личните интереси	25,8	28,3	28,3	-	32,6	25,8	31,7	26,7	26,9	28,8	29,1	30,6	31,6
Ниските заплати	51,5	43,6	47,2	20,9	41,6	33,7	32,3	38,5	36,0	36,6	31,2	27,6	28,9
Моралната криза в периода на преход	19,4	19,4	18,2	9,8	17,0	18,9	21,1	18,3	16,3	13,2	15,8	15,6	14,4
Особеностите на бълг. национална култура	6,9	4,7	5,9	-	4,2	5,9	4,4	5,3	4,3	4,9	5,7	7,0	7,2
Наследените от комунистическото минало проблеми	6,8	7,4	7,3	1,8	7,8	4,4	5,8	5,0	6,9	6,3	4,4	3,6	4,3

База: Всички респонденти

Въпреки че всички фактори бележат ръст спрямо май 2003 г., особено отчетлива е тенденцията при *неефективността на съдебната система*. От януари 2002 г. започва нарастване на стойностите на този фактор и към момента те са близо до най-високото ниво за целия период. Наред с *несъвършеното законодателство* и *липсата на строг административен контрол*, това е втората група фактори, които благоприятстват широкото разпространение на корупцията.

Два от факторите - *ниските заплати на служителите в държавния сектор* и *наследените от комунистическото минало проблеми* – постепенно губят значението си като обяснителни модели на корупцията. Подобна е и ситуацията с *моралната криза в периода на преход*, която намалява стабилно, макар и с по-бавни темпове.

Интересен феномен е покачването на стойностите на фактора *"Особеностите на българската национална култура"*. Изглежда, че с течение на времето и изчерпването на потенциала на някои от

“обективните” обяснителни механизми, напр. ниските заплати на служителите, обществото започва да търси други схеми на тълкуване и обяснение на корупцията.

4. ЦЕННОСТНИ И МОРАЛНИ ПРЕДПОСТАВКИ ЗА КОРУПЦИЯТА

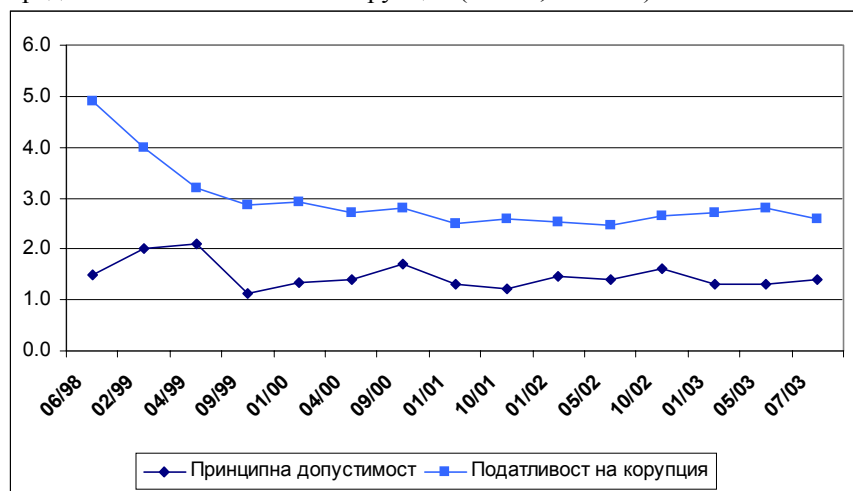
ПРИНЦИПНА ДОПУСТИМОСТ

Независимо от реалното ниво на корупцията, от началото на настоящата година се наблюдава ясна тенденция към засилване на отрицателните нагласи към нея и неприемането ѝ на ценностно ниво (Графика 9).

Забелязва се известна “умора” от негласното споразумение с обществените служители, че допълнителните, неофициални плащания са алтернативата на получаването на бързи и качествени публични услуги. С повишаване на заплащането на обществените служители и постепенното изкрystalизиране на механизмите на гражданското общество, хората започват да проявяват все по-голяма нетърпимост към недобросъвестни чиновници и служители.

Графика 9.

Предпоставки за наличие на корупция (min=0, max=10)



База: Всички респонденти

ПОДАТЛИВОСТ НА КОРУПЦИЯ

Податливостта на корупционен натиск също бележи низходяща тенденция в дългосрочен план, макар и много по-колебливо от ценностната допустимост (Графика 9). Все още дори и да не я оправдават, гражданите са склонни да участват в корупцията, когато им се налага да решат бързо свой проблем.

Податливостта на корупция се влияе освен от морални и от някои обективни фактори. Ако не могат да намерят алтернативно решение на проблема си, хората с по-високо образование и по-добро материално положение са готови да платят исканата неофициална сума. Нерядко тя им спестява загубата на много по-големи суми или в най-добрия случай - на ценно време.

За разлика от тях респондентите с по-ниска степен на образование и с по-малък финансов ресурс – домакини, пенсионери, безработни – нерядко не могат изобщо да си позволят да платят исканата сума,

независимо от моралните си съображения. Те категорично заявяват, че няма да платят в никакъв случай (*Приложение 3, Таблица 6*).

Преплитането на различни фактори, предварителни очаквания и субективни нагласи превръща корупцията в сложен феномен, който се влияе от редица обстоятелства и за чието трайно ограничаване са необходими разнообразни подходи и системни, последователни мерки.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Теоретична постановка

Корупционните индекси представляват обобщение на основните показатели на Системата за мониторинг на корупцията (СМК) на *Коалиция 2000*. Всеки индекс обобщава няколко въпроса, задавани на респондентите и позволява извършването на сравнения във времето. Корупционните индекси приемат стойности от 0 до 10. Колкото стойността на индексите е по-близка до 10, толкова по-негативни са оценките за състоянието на корупцията в страната. Индексите, чиято числова стойност клони към 0, показват максимална близост до идеала за "общество без корупция".

Корупционните индекси се основават на системата от показатели (индикатори), чрез които се отразява състояние на корупционното поведение и отношението към различните форми на корупция. Теоретичният модел на корупцията, който лежи в основата на изследванията на СМК обособява на следните нейни елементи:

1. Корупционни действия.

Корупционните действия се делят на два основни типа – даване на подкуп и вземане на подкуп. Тези действия се наблюдават в две основни ситуации: 1) когато гражданите дават подкуп, за да получат нещо, което им се полага по закон (т.нар. "смазване на колелата) и 2) когато от гражданите се дават подкупи, за да получат нещо, което не им се полага по закон. Наблюдаваната честота на корупционните действия характеризира равнището на корупция в страната. От съществено значение за измерването на стойностите на този показател и начинът, по който се задават въпросите на респондентите. В това отношение възприетото в СМК решение почива на няколко съществени положения, които имат за цел да осигурят неутралност, обективност и анонимност: 1) вместо думата "подкуп" се използва формулировката "даване на пари, подарък или услуга"; 2) от респондентите не се иска информация, която указва колко, на кого и пр. са дали, за да "бъде решен определен техен проблем", а се регистрира единствено фактът на "даването"; 3) освен информация за "даване" на подкупи, от респондентите се иска информация и за искането на подкуп, т.е. за честотата на оказвания от страна на държавните служители натиск.

Конструирани на тази основа Корупционни индекси са следните:

- Лично участие. Този индекс отразява честотата на признатите от гражданите случаи на "даване на пари, подарък или услуга" с цел да бъде решен техен проблем. Съдържателният смисъл на този индекс е, че той отразява равнището на реалната корупция в страната за определен период от време.
- Корупционен натиск. Този индекс отразява честотата на признатите от гражданите случаи, при които от тях е поискано "даване на пари, подарък или услуга" с цел да бъде решен техен проблем. Съдържателният смисъл на този индекс е, че той отразява равнището на потенциалната корупция в страната за определен период от време.

Следва специално да се отбележи, че показателите, отразяващи корупционните действия, не отразяват оценки, мнения или представи, а самопризнания за честотата на определен тип действия. Върху този тип показатели се изгражда методологията на виктимизационните изследвания, които имат дълга традиция и се използват за оценка на реалното равнище на престъпност в дадена страна. Терминът "реално" е съществен, тъй като по множество причини не всички случаи на

престъпления стигат до регистриране в полицията, а само част от обявените в полицията престъпления достигат до съдебната система.

2. Ценностни и морални предпоставки.

Макар да не определят пряко равнището на корупция, ценностните и моралните принципи оказват съществено влияние върху поведението на гражданите. От множеството показатели в тази област в СМК се наблюдават няколко свързани с корупцията нагласи: 1) равнището на толерантност спрямо различни форми на корупция; 2) равнището на "разпознаваемост" на различни видове корупция; 3) склонността на гражданите да използват корупционни практики за решаване на възникнали проблеми.

Конструирани на тази основа Корупционни индекси включват:

- Принципна допустимост. Този индекс отразява равнището на толерантност спрямо разнотипни корупционни действия на депутати и чиновници в министерствата.
- Податливост на корупция. Индексът обобщава серия от въпроси, които имат за цел да оценят склонността на гражданите да прибегват до корупционни средства при решаване на ежедневните си проблеми.

И двата индекса от тази група отразяват оценки и мнения. Тяхната динамика в позитивен план показва засилването на нетолерантността към корупцията и утвърждаването на морални норми, недопускащи участието в корупционни действия.

3. Степен на разпространение на корупцията.

Субективните оценки на гражданите за разпространението на корупцията отразяват създадената в обществото атмосфера по отношение на корупцията и свързаният с нея имидж на институциите и професиите на властта. Тези оценки не отразяват пряко равнището на корупция, тъй като са продукт на представи и впечатления формирани в резултат на текущият публичен дебат, медийното отразяване на корупцията, лични предубеждения и пр. В по-общ план те отразяват оценката на гражданите дали властимащите защитават техните интереси или използват служебното си положение за отстояване на частни интереси. Този аспект на корупцията е обхванат от два индекса:

- Степен на разпространение на корупцията. Този индекс осреднява оценките на респондентите за степента на поразеност на обществото (а също и отделни институции и професионални групи) от корупция.
- Практическа ефикасност. Индексът осреднява оценките на респондентите за това доколко корупцията е ефективно средство за решаване на проблеми. Ефикасността е друг измерител на разпространението на корупцията: високата ефикасност създава интерес да се използва корупцията и означава, че корупцията реално е широко използвано средство за решаване на проблеми.

4. Очаквания, свързани с корупцията.

Очакванията свързани с корупцията измерват степента, в която обществеността вярва, че проблемът корупция може да бъде решен. В този смисъл очакванията представляват баланс между начинът, по който респондентите схващат демонстрираната от управляващите политическа воля и тяхната оценка за размерите и сериозността на проблема корупция.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

Корупционни индекси

Таблица 1. Корупционни действия

Стойност на индекса	Ян. '00	Апр '00	Септ '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03	Юли '03
Лично участие	0,8	0,7	0,8	0,4	0,8	0,7	0,4	0,5	0,4	0,3	0,4
Корупционен натиск	1,3	1,2	1,5	0,8	1,4	1,4	1,0	1,4	1,0	1,0	1,0

Таблица 2. Ценности и морални предпоставки

Стойност на индекса	Ян. '00	Апр '00	Септ '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03	Юли '03
Принципна допустимост	1,3	1,4	1,7	1,3	1,2	1,5	1,4	1,6	1,3	1,3	1,4
Податливост на корупция	2,9	2,7	2,8	2,5	2,6	2,5	2,5	2,7	2,7	2,8	2,6

Таблица 3. Степен на разпространение на корупцията

Стойност на индекса	Ян. '00	Апр '00	Септ '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03	Юли '03
Степен на разпространение на корупция	6,4	6,1	6,5	6,5	6,5	6,4	5,9	6,7	6,4	6,4	6,6
Практическа ефикасност	6,6	6,8	6,6	6,9	6,6	6,4	6,1	6,9	6,9	6,9	6,9

Таблица 4. Очаквания, свързани с корупцията

Стойност на индекса	Ян. '00	Апр '00	Септ '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03	Юли '03
Корупционни очаквания	5,5	5,5	5,4	5,6	4,9	5,1	5,2	5,6	5,9	5,8	5,6

ПРИЛОЖЕНИЕ 3

Таблица 1.

Оценки за обществената значимост на корупцията като проблем на обществото по социално-демографски групи (юли 2003; %)

	<i>Не</i>	<i>Да</i>
Финансово положение		
1 Беден	71,9	28,1
2	62,3	37,7
3	53,3	46,7
4	55,7	44,3
5 Богат	-	100,0
Социално положение		
1 Най-ниско соц. положение	73,9	26,1
2	63,0	37,0
3	51,5	48,5
4	44,2	55,8
5 Най-високо соц. положение	-	100,0
Основно занятие в момента		
1 Мениджъри, професори, специалисти	42,0	58,0
2 Административни служители, заети в търговията и услугите	57,3	42,7
3 Техници, работници, фермери	53,4	46,6
4 Домакини, пенсионери, безработни	71,7	28,3
5 Ученици, студенти	44,4	55,6
6 Други работещи	50,4	49,6
Вие живеете в:		
1 София	55,5	44,5
2 Голям град	50,0	50,0
3 Малък град	64,4	35,6
4 Селски район, село	79,5	20,5

Таблица 2.

Обща стойност на дадените неофициално пари и/ или подаръци на служителите в общественния сектор през последните 3 месеца (%)

	<i>Януари 2003</i>	<i>Май 2003</i>	<i>Юли 2003</i>
До 100 лв.	65,4	50,0	68.6
101 до 250 лв.	19,8	29,1	11.7
251 до 500 лв.	5,4	8,4	10.6
501 до 1000 лв.	8,2	3,8	9.2
1001 до 5000 лв.	1,1	7,5	-
Над 5000 лв.	-	1,2	-

База: Респондентите, на които служители от обществената сфера са им искали или са показвали, че очакват пари, подарък или услуга от тях (януари N=95, май N=77, юли N=71)

Таблица 3.

Корупционен натиск по професионални групи (%)

	<i>Апр.</i> <i>'00</i>	<i>Септ.</i> <i>'00</i>	<i>Ян.</i> <i>'01</i>	<i>Окт.</i> <i>'01</i>	<i>Ян.</i> <i>'02</i>	<i>Май</i> <i>'02</i>	<i>Окт.</i> <i>'02</i>	<i>Ян.</i> <i>'03</i>	<i>Май</i> <i>'03</i>	<i>Юли</i> <i>'03</i>
Преподаватели в университети	-	-	-	-	-	-	11,9	14,7	11,8	21,5
Полицейски служител	19,5	24,0	18,9	18,5	19,9	15,2	22,3	12,0	14,1	17,8
Митнически служител	29,1	15,8	22,7	18,4	18,5	25,5	19,4	17,3	16,6	16,4
Лекар	18,6	22,1	6,1	22,3	18,0	20,2	20,3	12,9	12,8	15,7
Бизнесмен	11,9	9,7	11,6	13,4	10,8	9,4	9,6	7,0	9,1	13,6
Адвокат	-	-	-	-	-	-	26,5	10,5	17,4	13,1
Служители в университети	-	-	-	-	-	-	5,6	11,9	3,4	10,9
Служител в министерство	3,7	7,0	8,9	5,6	4,9	9,3	5,6	13,8	4,3	10,1
Прокурор	4,7	7,8	7,2	0,8	4,1	8,5	12,3	6,6	9,2	8,2
Адм. служител в съдебната система	10,4	11,5	13,3	11,3	9,4	11,0	15,9	8,5	4,9	7,7
Съдия	7,7	9,1	5,8	6,8	7,8	10,7	16,6	2,0	14,0	6,9
Общински служител	11,7	10,3	11,2	11,3	10,0	5,5	10,9	4,4	8,4	6,9
Политици и лидери на политически партии	-	-	-	-	-	-	7,1	5,0	7,1	6,3
Данъчен служител	7,8	8,3	6,4	9,1	5,3	3,8	4,2	4,1	3,1	3,7
Кметове и общински съветници	5,6	3,2	2,1	1,4	2,0	2,7	5,3	3,0	4,1	3,4
Учител	3,0	5,5	3,7	6,1	3,6	3,1	7,4	4,4	3,4	3,4
Министри	-	-	-	-	-	-	6,3	-	3,3	3,4
Представители на неправителствени организации	-	-	-	-	-	-	5,0	-	4,0	2,6
Следовател	8,4	6,0	5,5	6,0	4,3	8,2	8,3	4,3	12,8	2,5
Банкер	1,8	2,9	4,1	4,1	4,1	5,6	3,9	5,1	9,9	1,2
Народен представител	4,5	6,4	4,2	2,1	2,1	3,5	2,0	11,2	8,9	-
Журналист	-	-	-	-	-	-	1,8	1,4	-	-
Служител или преподавател в университет	12,6	13,9	13,2	8,8	14,3	12,0	-	-	-	-

**Относителен дял на тези от контактувалите със съответната група, на които са искани пари, подаръци или услуги*

Таблица 4.

Фактори за разпространение на корупцията по социо-демографски групи – юли 2003г. (%)

	<i>Стремеж към бързо забогатяване на тези, които са на власт</i>	<i>Несъвършено законодателство</i>	<i>Неефективността на съдебната система</i>	<i>Липса на строг административен контрол</i>	<i>Ниски заплати на служителите</i>
Степен на завършено образование					
1 По-ниско от начално	46,4	9,4	13,7	18,8	13,1
2 Начално	49,4	19,6	20,3	24,5	20,3
3 Основно	66,7	36,3	39,2	40,6	18,2
4 Средно	63,8	43,9	40,8	32,1	36,2
5 Полувисше	51,5	55,4	40,7	54,8	15,4
6 Висше	57,4	53,6	35,8	31,4	34,3
Финансово положение					
1 Беден	63,3	32,4	31,5	28,8	26,0
2	64,0	42,2	42,5	37,3	26,3
3	57,6	50,3	36,6	35,0	36,1
4	21,5	44,3	53,9	34,1	42,0
5 Богат	100,0	-	-	100,0	100,0
Социално положение					
1 Най-ниско соц. положение	60,8	32,8	34,2	29,4	25,4
2	67,7	40,5	39,2	37,2	28,1
3	56,2	50,7	38,5	36,3	34,4
4	50,2	53,3	48,9	25,8	40,1
5 Най-високо соц. положение	100,0	-	-	100,0	100,0
Основно занятие в момента					
1 Мениджъри, професори, специалисти	52,0	61,2	40,2	36,1	24,8
2 Административни служители, заети в търговията и услугите	57,8	41,0	33,8	39,2	34,9
3 Техници, работници, фермери	63,9	47,0	42,9	31,4	31,3
4 Домакини, пенсионери, безработни	63,9	35,6	35,5	34,9	25,8
5 Ученици, студенти	49,4	51,5	45,8	33,0	46,1
6 Други работещи	51,2	44,9	33,8	25,0	40,5
Вие живеете в:					
1 София	50,8	40,3	29,5	37,9	40,4
2 Голям град	61,5	47,6	42,4	34,4	30,6
3 Малък град	64,1	35,6	39,8	36,9	26,6
4 Селски район, село	64,6	37,6	32,9	29,2	24,1

Таблица 5.

Разпространение на корупцията по професионални групи

<i>Относителен дял на отговорилите “Почти всички и повечето са въвлечени в нея”</i>										
	<i>Апр. '00</i>	<i>Септ. '00</i>	<i>Ян. '01</i>	<i>Окт. '01</i>	<i>Ян. '02</i>	<i>Май '02</i>	<i>Окт. '02</i>	<i>Ян. '03</i>	<i>Май '03</i>	<i>Юли '03</i>
Митнически служители	78,6	75,2	74,3	77,3	74,2	70,8	79,2	76,6	74,3	76,9
Съдии	56,0	50,1	50,6	56,4	55,0	50,8	63,0	62,2	59,6	61,8
Полицейски служители	50,5	54,3	51,0	53,7	47,0	50,7	59,6	57,7	57,7	61,4
Прокурори	54,4	51,3	50,7	54,8	55,4	51,0	63,0	62,1	59,3	60,6
Адвокати	51,9	52,9	50,3	55,0	55,5	52,5	62,3	60,1	60,0	57,5
Народни представители	55,1	51,7	52,6	43,5	47,8	39,2	56,2	53,5	57,5	56,9
Следователи	48,0	43,8	43,5	48,4	48,0	43,1	57,5	55,4	53,6	55,4
Министри	53,4	55,0	52,3	41,2	45,4	35,6	50,8	49,5	52,6	54,9
Данъчни служители	51,0	53,7	47,3	51,6	51,2	41,9	58,0	52,6	51,8	54,1
Лекари	40,9	43,6	27,0	46,8	45,7	52,3	54,9	51,0	49,8	53,4
Политици и лидери на политически партии коалиции	45,0	43,8	39,1	40,8	43,0	33,0	54,0	50,7	51,3	50,8
Бизнесмени	51,4	42,3	43,6	42,2	41,6	41,4	48,9	52,7	50,9	48,7
Служители в министерства	55,1	49,7	43,9	45,8	47,1	36,7	48,3	44,6	44,4	45,1
Кметове и общински съветници	35,2	32,1	30,9	26,3	31,8	23,4	48,3	45,7	43,6	45,0
Общински служители	46,5	41,6	35,9	39,6	39,4	30,0	49,1	40,9	39,8	42,2
Адм. служители в съдебната система	45,2	40,2	36,8	41,7	41,1	36,5	45,0	42,4	37,5	37,9
Банкери	38,8	33,5	35,6	32,5	31,7	29,5	37,2	43,4	35,8	37,1
Преподаватели или служители университети	29,3	28,1	21,6	27,4	27,7	29,8	33,4* 23,1**	30,8* 20,0**	31,7* 19,0**	34,1* 21,2**
Представители на НПО	18,2	23,9	18,2	19,8	21,8	15,3	21,4	20,2	21,0	21,6
Журналисти	14,1	13,9	11,3	10,5	12,2	9,5	15,3	12,1	13,3	12,9
Учители	8,2	10,9	5,8	9,3	9,7	9,8	13,9	9,8	11,6	10,9
Местни полит. лидери	36,4	36,8	34,2	35,1	34,4	27,1	-	-	-	-

* Оценка за разпространението на корупция сред преподавателите в университети

** Оценка за разпространението на корупция сред служителите в университети

Таблица 6.

“Ако имате важен проблем и служител Ви поиска направо пари, за да го разреши, Вие как бихте постъпили?” (разпределение по социо-демографски групи – юли 2003г.; %)

	<i>Ще платя във всички случаи</i>	<i>Ще платя, ако мога да си го позволя</i>	<i>Няма да платя, ако мога да реша проблема по друг начин</i>	<i>Няма да платя във никакъв случай</i>	<i>НЗ/НО</i>
Степен на завършено образование					
1 По-ниско от начално	3.0	3.4	16.5	50.8	26.3
2 Начално	-	9.3	23.1	59.5	8.1
3 Основно	0.3	26.2	26.5	39.9	7.1
4 Средно	1.2	24.8	41.4	25.7	6.9
5 Полувисше	4.2	7.9	28.4	49.2	10.3
6 Висше	1.4	12.2	48.6	34.2	3.6
Финансово положение					
1 Беден	0.8	20.7	23.8	46.8	7.9
2	1.0	21.7	36.4	32.7	8.1
3	1.0	20.8	50.7	22.4	5.1
4	-	22.2	55.7	11.9	10.2
5 Богат	100.0	-	-	-	-
Социално положение					
1 Най-ниско соц. положение	0.9	19.5	24.3	48.4	6.9
2	1.0	22.8	34.2	34.0	8.1
3	1.0	21.5	51.0	21.1	5.4
4	-	16.8	45.8	32.8	4.6
5 Най-високо соц. положение	100.0	-	-	-	-
Основно занятие в момента					
1 Мениджъри, професори, специалисти	-	6.9	50.0	36.1	6.9
2 Административни служители, заети в търговията и услугите	1.2	22.5	40.6	29.5	6.2
3 Техници, работници, фермери	2.4	27.8	38.5	27.3	4.0
4 Домакини, пенсионери, безработни	0.5	20.0	31.1	39.8	8.6
5 Ученици, студенти	-	32.9	53.2	5.7	8.2
6 Други работещи	1.7	16.1	49.8	29.0	3.3
Вие живеете в:					
1 София	1.7	24.1	48.5	23.3	2.4
2 Голям град	0.9	18.2	40.9	31.9	8.1
3 Малък град	0.9	18.5	35.5	38.1	7.0
4 Селски район, село	1.0	25.1	26.2	39.4	8.3